

М.А. Кейван

ВЕРЕСЕНЬ - МІСЯЦЬ РАДОСТИ І ПЕЧАЛІ

(Пам'яті пок. чоловіка Івана присвячую)

Вересень здавна мій улюблений місяць. Закінчилися літні спеки, з погідного неба спливає лагідне соняшне тепло. Зелень дерев уже подекуди перетикана золотом та багром. В повітрі снуються нитки бабиного літа, обмотують людські серця легкою тугою. Високо пролітають ключі перелетних птахів. У людських поглядах, що їх супроводять, німе питання - чому нема вирію для людей?

Цього року у вересні ми мали святкування п'ятдесятиріччя подружжя. У теплий та соняшний день, 14 вересня 1943 вполудне ми вінчалися у коломийській церкві. Вінчання було скромне, як пристало на воєнний час. Коли виходили з церкви, над нами пролетів ключ перелетних птахів. „Покидаємо рідну землю” - подумала я і зараз же поправила себе „покидають, не покидаємо”.

Два дні після вінчання припадали Іванові уродини і так вересень став для нас подвійно особливим місяцем. Де б нам не довелося перебувати у ті дні, думками та розмовами ми завжди були на рідній землі у день нашого вінчання. Церква та птахи над нею і я не помилилася, подумавши „покидаємо” замість „покидають”, бо вже першу річницю подружжя довелося святкувати на чужині. Весною 1944 року, коли птахи поверталися з вирію, ми мусли покинути своє місто, батьків та родину у ньому, згодом і рідну землю. Після кількомісячної мандрівки по Карпатах та після довшого постою в літі над річкою Гернадь біля Кошиць, нас разом зі всіма утікачами, що там отаборилися, посадили у товарні вагони та повезли на захід. Довга і важка була ця їзда з частими алярмами, налетами бомбовиків та пересідками. Ми не знали куди нас везуть і чи заїдемо туди живими. Врешті заїхали до Штрастгофу, де був табір для втікачів і більшість там залишилися. Ми поїхали далі, аж до Гановеру і нас примістили у таборі під містом. Там ми відмітили першу річницю нашого вінчання. Ситуація на фронті була майже безнадійна, нас - втікачів з батьківщини - лякало питання, що жде нас після програної Німеччини, і чи всі ми дочекаємо кінця війни. Налети бомбовиків на місто були щораз частіші, хоч наші невеликі бараки у ліску щасливо бомби обминали. Та хто зна, як буде завтра і в річницю вінчання ми сказали „Слава Богу, що ще разом”. Цю фразу повторяли у вересні кожного року.

Зате осінь у північній Німеччині була прекрасна. Таких насичених та теплих кольорів, як там, ми ще ніде не бачили. Іван жалкував, що не має ні фарб, ні пензлів, мав лише олівці, якими виконав кілька портретів наших співмешканців, між ними сенаторки Кисілевської та мій.

У травні наступного року закінчилася війна і хоч з нею закінчилися бомбардування, наші тривоги не закінчилися. Що жде нас? До Марінебаду на Судетах, де нас застав кінець війни, і де народився наш син Орест (я там працювала у шпиталі для німців з України, які часто не знали ні слова по-німецькому) увійшли американці та скоро відступили. На їх місце прийшла Червона армія на радість чехам та не нам. Нам пощастило виїхати з американцями до Баварії. У вересні 1945 року ми були вже у таборі ДіПі (дисплейс персонс) у баварських Альпах. І там наша ситуація ще не була певною, бо по таборах їздили більшовицькі комісарі, намовляючи нас до добровільного повороту на родину. Добровольців не було і вони часто силою схоплювали декого, інколи - на жаль - з поміччю американців. Кружляли поголоски, що всіх нас мають видати у руки більшовикам. У другу річницю вінчання ми знову сказали собі „добре, що ми ще разом”.

Не скоро рішалася наша доля і нам довелося ще 4 рази зустрічати вересень в Альпах, у таборах ДіПі. Кожного року у вересні ми думками та розмовами були на рідній землі, завжди вдячні долі, що ще разом. Найдовше, бо поверх трьох років, жили ми у військових бараках коло містечка Міттенвальд над рікою Ізар, де народилася наша доня Зоня. Як всюди, так і там вересень був для нас найкращим місяцем у році, хоч краса Альп дуже відмінна від краси північної Німеччини. Іван міг уже купити фарби та пензлі і намалював цілу низку альпійських краєвидів, теж кілька портретів, між ними Т. Осьмачки, мабуть єдиний портрет поета.

Від 1950 року кожний вересень святкували ми в Канаді, вже без страху, що прийдеться розлучитися. Були інші проблеми, одні спільні для всіх емігрантів, другі окремі для мистців - як ділити час між зарібковою працею і мистецтвом. До якоїсь міри Іванові це вдалося, про що свідчить гравюра Мазепи, сьогодні дуже популярна в Україні, кілька портретів Шевченка, автопортрет, портрет поета Лесича, мій та інші, теж багато

пропам'ятних грамот для наших організацій, обкладинки, між ними для моїх двох повістей.

У тому часі українська діаспора мало цікавилася мистецтвом, треба було його популяризувати. Цей обов'язок взяв на себе Іван і крім численних статей на мистецькі теми у пресі, написав теж кілька монографій. З них найбільша „Тарас Шевченко - образотворчий мистець”, яку видав КУК у 1964 році, нагородивши автора Шевченківською медаллю. Іван глибоко відчував потребу невикривленої історії українського мистецтва у протизагабільшевицьким виданням. Чи не взятися за це діло? Знав, що це вимагало б колосального вкладу праці і не залишило б часу на мистецький самовияв. Після довгого внутрішнього конфлікту - малювати чи писати - вибрав останнє.

Минали роки, непомітно прийшла старість, з нею хвороби. На долю Івана тих хворіб випало багато, не минуло його і важке каліцтво - глухота. Не один раз довелось нам зустрічати річницю подружжя у шпиталі і фраза „добре, що ми ще разом” знову набрала значення, бо знову грожала розлука.

Вересень 1991 року був відмінний від попередніх, веселіший. Коли ми, як і кожного року, згадували своє вінчання в Україні, бачили її іншою - свобідною, замаєною синьожовтими прапорами. Зате наступна, сорок дев'ята річниця подружжя, застала Івана у шпиталі, куди я відвезла його кілька днів скоріше (вилив крові до мозку). Шпиталів не любив, кожного дня просив мене забрати його до дому. Не знав, що це неможливе, мені сказали, що потребує постійного догляду, одна особа не дасть ради.

Приїхав мій брат Адріян і 17 вересня ми разом пішли до шпиталю. Іванові наче б покращало, пожвавішав.

- Не виглядаєш на хворого, сказав Адріян, вітаючися.

- Ти приїхав на мій похорон, - була відповідь.

Адріян відійшов, я залишилася погодувати Івана вечером. Ів з більшим, ніж звичайно апетитом, про смерть уже не згадував. Говорив як це добре, що приїхав брат, що я не сама вдома і враження слів про похорон затерлося.

Наступного дня вранці телефон зі шпиталю. Медсестра повідомляє, що стан хворого погіршився, чи можу приїхати. За хвилину знову телефон, говорить лікар - уже по всьому.

Приїжджаємо до шпиталю. Спить, такий лагідний, спокійний вираз обличчя, справді „ні болізни, ні печалі”. Дотикаю рукою чоло, лице, руки - ще зовсім теплий. Цілую в обличчя, в чоло. Невже мертвий? - знаю і не вірю.

Мені подають його речі, ідемо до дому, як добре, що я не сама. Треба повідомити парафію, дітей, родину в Україні, найближчих знайомих. Треба узгодити час похорону, щоб усі могли приїхати. Розійшлася вістка по місті, телефони, відвідини, гамір життя у контрасті до спокою смерті. Якщо він справді помер, якщо це не сон, з якого зараз прокинуся.

Вночі повертається до мене минулий день. Знову бачу те спокійне обличчя, відчуваю дотик своєї руки до його чола. Яка була остання думка під тим теплим чолом? Що приснилось перед смертю, бо ж помер у сні? Чи бачив, немов на фільмі, все своє життя? Якщо так, то якою бачив він мене, дітей, коли дивився на нас, будиши уже на межі потойбіччя? Хто вийшов проти нього, коли переходив крізь тунель, про який говорять усі, що з порога смерті повернулися до життя. Мабуть мама, яку часто згадував, розуміла його з одного погляду. А може постать у надземському сяйві, яку бачив дехто з поворотців до життя. Покійний Іван був глибоко віруючим християнином.

Чи може бачив у сні свою історію мистецтва, вже закінчену, видану книгу. Може уявлялися йому задумані, ніколи не виконані картини, між ними Маркура з повісти Т. Осьмачки „Старший боярин”. Чомусь вірю, що коли перед ним проходив фільм його життя, то центральною картиною була коломийська церква у день нашого вінчання, над нею ключ птахів, що став для нас ворожбою виїзду з батьківщини, і що заясніла перед ним Україна, самостійна, суверенна.

Цього року у вересні вже не скажу „добре, що ми ще разом”. До двох вересневих дат, 14-го і 16-го, додаю третю сумну дату нашої розлуки - 18-го вересня.

УВАГА

Погляньте на наліпку з Вашою адресою на **Жіночому Світі** за цей місяць. Якщо дата на Вашій наліпці зазначена

SEPT. 1993, або раніша,

то це значить, що передплата вже скінчилася і прийшов час її відновити. Залеглі передплати створюють труднощі з поштовими регуляціями, і розуміється, фінансові труднощі для нашого Видавництва. Тому сердечно просимо шановних читачів платити передплати наперед.